

Ն Ե Ր Ծ Ո Ւ Ծ Ո Ւ Թ Ի Ն

ԱՆՈՒԱՆՔ ՎԱՃԱՌԱՅ	ՎԱՃԱՌԱՂ ՏԵՂԵՐԸ	ԱՐԺՆԵՐ Ֆրանկով
Բրինձ . . .	Թուսիս—Պոյսպաս	66132
Օճառ . . .	Այնթապ—Անտիոք	43125
Լեղակ . . .	Մարտիկա	15000
Նրկաթ . . .	Շուգետ—Ռուսիա	104100
Անագ . . .	Մարտիկա	7027
Ձէթ . . .	Քիլիկիա—Մետիլինէ	6240
Փարիւշ . . .	Պաթուս	64400
Մում . . .	Մարտիկա	2760
Ապակեղէն . . .	Գերմանիա	12175
Անեղիկի ներկ . . .	Մարտիկա	2900
Նրբաբուռ . . .	Փարիզ	10350
Շաքար . . .	Թրիեսթ—Մարտիկա	49162
Պարփ . . .	Մարտիկա	74520
Բամբակ . . .	Աստուրիա—Խարբեր	147200
Լուցկի . . .	Թրիեսթ	42000
Թուղթ . . .	»	42000
Մանր երկաթեղէնք . . .	Գերմանիա	41000
Հնդկի պաստառք . . .	Մէնչըսթըր—Օտես	200000
Փաշէրձի կտաւ . . .	»	50000
Չուխայ . . .	Գերմանիա—Ռուսիա	35000
Յէւ . . .	Թրիեսթ	16000
Կարմրիտ . . .	Մարտիկա	15000
Եղ . . .	Կարս—Կարին	25000
Ռուս . . .	Աստուրիա—Ամերիկա	4200
Ալգուլ . . .	Աստուրիա	1610
Գունեակ . . .	Մարտիկա	3000
Օղի . . .	Ջանազան տեղերէ	13500

Գումարն . . . 1063571

Քաւառիս զլիւաւոր գետերն են Գրգըր—
բրմաք, Թոգանլի—սուռ և Չեքերէք—լայ, որոց
միախառնուելովը կը ձեւանայ Ենչիլի—բրմաք
կամ Ամասիոյ գետը։ Սիւս գետերն են
Թեքախան, Տիկի—լայ, Աք—սուռ, և այլն։
Լեռներէն յիշենք Քիւմեր—տաղ, Աք—տաղ,
Ապտալ, Պիլ—տաղ, Ֆեհրատ—տաղ, Չա-
քալար—տաղը, Քալէ—տաղ, և այլն։

Ծանօթ զէպքերու ժամանակ թէ Ամասիա
բազաքի և թէ զաւառին մէջ Հայք կորուստ
ունեցան 1000է աւելի անձինք, տուններն
աւաղեցին, չրադացներ բանդեցին, և այլ
ամէն տեսակ խոյժութիւնք ի գործ դրին։
— Սոփերք, ԺԶ. 55—63։ Թորոս Աղլար,
39—67։ Ճնայրձ. ի Բաբելոն, 5—8։ Տե-
ղագրոսփանք, 54—58։ Քաղաքական աշ-
խարհ. 553։ Վ. Քիսէ, Ա. 738—756։

Հ. ՍՈՒՔԻՍԵ ԷԺԻԿԵԱՆ

Շարայարեյի

Պ Ր Ո Ր Ա Տ Ի Կ Է

(Շար. տես էջ 307)

ՍՏՈՅԳ է թէ զլիւաւոր պատմառն որոյ
վրայ յենած կը մերժեն ոմանք Յովհ. Ե.
զլիւոյն երկու համարներուն վաւերականու-
թիւնը՝ ձեռագիրք են. վասն զի բովանդակ
քրիստոնեայ աւանդութեան մէջ, բաց ի Բար-
—Երբէտի տուած տեղեկութիւնէն, չկայ ձայն
մը, որ մեզի տարակուսել տայ. որով Յով-
հաննու Նոյն անցից աննպաստ վկայութիւնք
ի ձեռագիրս միայն են, զորս այժմ կ'ու-
զենք բննել։

Յիշենք առանց մանրամասնութեանց իջ-
նելու ուրիշ ազգաց ձեռագիրներուն յայտմ
մասին բռնած ընթացքը։

Առ Յոյնս չորս ձեռագիրք կը գտնուին
որ երկու տուններն ալ չեն պարունակեր.
դարձեալ երկուք՝ որ 3 տունը չեն բովան-
դակեր, և երկուք՝ որ միայն 4ը. բաց ա-
տոնցմէ քսանի մը չափ որ տոյն համարները
մասամբ կամ ամբողջ՝ նշաններով կը ներ-
կայացնեն. այն է աստեղանիք (✕. ✕.)
յորեթիք (oboles) (÷) և . > , Տ, այսպիսի
ձևեր։ Այն առոնք միայն են յունարէն Ա-
ւստարաններու 12էն 15 հազար ծանօթ օրի-
նակաց մէջէն՝ որ խնդրոյս հակառակ նժա-
րին մէջ ծանրանալ կը թուին, որ և կար-
ծենք թէ իրաւ ոչինչ են։

Նոյնը կրնանք ըսիլ լատին ձեռագրաց
համար որոց թիւը 20 հազարի ալ կը հաս-
նին, և հետեանք մը չի հանուիր եթէ երկու
կամ երեք և նոյն իսկ տասն օրինակը չպա-
րունակեն 3 և 4 տունները կամ մին ա-
նոնցմէ։ Ապացոյց մ'է այժմ թէ եղած են մի
քանի անձինք որ այդ տուններուն վաւերա-
կանութիւնը մերժեց են, կամ թէ այնպէս
մեկներ են յոյն օրինակաց աստեղանիքը.
և չենք կարող ժխտել թէ այդ համարներն
ունեցե՛ր են երբեմն, ինչպէս այժմ։ Դրենց

հակառակորդը, սակայն տարակուսի մը գոյութիւնը պիտի չհաստատէինք, այլ չափել էր մեր նպատակը նոյն տարակուսի ընդարձակութիւնը:

Խօսելով ասորի թարգմանութեան վրայ արդէն իսկ ըսինք թէ Գիրքթոնեան ձեռագիրը չունի 3 և 4 տուները, և սոյն ձեռագիրը այնչափ հին չէ որչափ որ ոմանք ուզեցին համարել. եթէ նոյնը հնագրութեան միայն մէկ կողմով դատենք, կարմիր կէտադրութիւնը որ տուները բաժնետու էր ծառայէ, այդ ձեռագիրը համեմատաբար յետին դարու մը պիտի իշխէ: Կարմրագիւղի կէտադրութեան սովորութիւնը ասորի ձեռագրաց մէջ նոր է, չենք կարծեր որ Ը.հորդը դարէն վեր օրինակ մը գտնուի, և ասորի գրութեան մէջ կարմրագոյն կէտադրութիւնը յարաբարացող մոժուած կը թուի. արաբերէն աւետարաններու ամէն գրչագիրը այս գունագոյն կէտադրութիւնն ունին: Վերջապէս ինչ ալ որ ըլլայ, Գիրքթոնեանը ձեռագիր մ'է, որուն ոչ հեղինակը, ոչ ծագումը և ոչ պատմութիւնը կը գիտցուի, և նշանակութիւն չունի երբ փշիթիոյի բաղամիջի հնագոյն օրինակաց հետ ի կշիռ դնենք, որոց տասին ինը մեզ ծանօթ են և ամէնքն ալ 3—4 համարները կը բովանդակեն առանց աստեղանիշներու կամ այլ նշաններու: Այս երկուքէն զատ, Ասորիք թարգմանութեան մ'ալ ունին, որուն ձեռագիրներէն ոմանք աստեղանիշներ և յորեիկներ կը ներկայացնեն նոյն տեղը, այս է ֆիլոքսեն — Հերակլեան թարգմանութիւնը: Բայց ծանօթ է որ նոյն թարգմանութիւնը կրկին քննուեցաւ յԱլեքսանդրիա 616—617 ին: Արդ ֆիլոքսենեան վերծանութեան աստեղանիշք չեն այլ ինչ եթէ ոչ Որոգինեայ գրութեան կիրառութիւնը:

Քանի որ յիշեցինք զՈրոգինէս ըսենք թէ ինչ նշանակութիւն ունին աստեղանիշք և այլ ձևերն:

Յայտնի է թէ հակառակորդը չեն տատամիր վճռելու թէ այդ ամէն նշաններն ալ ժխտողական նշանակութիւն մ'ունին ու 3 և 4 համարներուն անվանք ըլլալը կը բացատրեն: Ատոնցմէ ոմանք կարծես թէ

հմայելու, գուշակելու շքնաղ յատկութեամբ օժտուած են, մէկէն կը կնքեն. այլք աւելի մտաւոր կ'երևան որովհետեւ կը գոհանան ըսելով «բռնի քն» անվանք է, «տարափռակաց պաշտամանց մէջ ի քաց քողոռելիք». սակայն ինչ հիման վրայ յեցած. արեւօք այդ նշաններու բնական ունեցած նշանակութեան վրայ. — ոչ. վասն զի այդ ձևերէն ոմանք այլ և այլ իմաստներ ունեցած են և ունին: Որոգինէս աստեղանիշներու և յորեիկներու բոլորովին հակառակ նշանակութիւններ տուած էր, որուն համար կը վկայէ Ս. Հերոնիմոս. «Աստեղանիշը դրաւ ուր որ (երբայականին մէջ) կորսուած էր, և (ուրիշ թարգմանութիւններէ) մէջ տեղ հանց, լուսաւորեց. իսկ ուր որ երբայականին մէջ չկար և յունարենի մէջ աւելցուած կը գտնէր, Յորեիկը դրաւ, զոր մեք լատներ շամփոռք կրնամք անուանել, որով խողխողել և յաղթանակել կը նշանակէ ինչ որ վանքը մէջ չի գտնուիր»: Հետեաբար աստեղանիշք փոխանակ տկարացնելու Յովհաննու կրկին համարներուն վանքականութիւնը, պիտի հաստատեն մասաւանդ. իսկ յորեիկներու՝ այս առթիւն մէջ հազիւ երբեմն կը պատահինք:

Ուրիշ տպացոյց մ'ալ որ նշանք մի և նոյն իմաստը չունին՝ այս է, որ օրինակողք երբեմն զանազանի կը թուին աստեղանիշը յորեիկէն. այսպէս, օրինակ մը որ աստղ կը դնէ 4 համարին սկիզբը, նոյն տան վերջաւորութեան դիմաց յորեիկ կը նշանէ. ուրեմն յայտնի դիտումն կայ հոն զանազանելու եթէ նշանները և եթէ համարին կրկին մասունքը: Եւ չկայ ոչ մի ձեռագիր որ Սուրբ Գրոց այս կամ այն կերպի դիմաց աստղեր, չափերանիք և կերպ կերպ նշաններ չունենայ. օրինակ իմն կայ ձեռագիր մը որ Առաքելոց առ հաւատարեցաւ Անտիոքայ գրած թուղթը (Գործք. Առաք. ԺԵ. 23—30) ամբողջ յորեիկով (ܚ) կը նշանէ. ուրեմն նոյն օրինակողին մտաց համեմատ անվանք էր այդ թուղթը: Արդ եթէ հասկընալ ուզենանք այս ինչ նշանին իմաստը, հարկ է ամէն պարագայ քննել. երբեմն ստոյգ հետևութիւններ

կրնանք հանել, բայց շատ անգամ ալ տա-
րակուսով կը մնանք:

Ուրեմն Յովհաննու 3 եւ 4 համարներու
առջև զբուած նշաններուն ինչ մեկնութիւն
պէտք է տալ: Որոշակի պատասխան մը
չի տրուիր. կարելի է որ ի սկզբան ծիսական
նշանակութիւն մ'ունեցած ըլլան, դարձեալ
կրնայ ըլլալ որ առ ոմանս իրենց տարա-
կոյսը կամ յայլոց լատիններէ նշանելու սահ-
մանուած ըլլան, ինչպէս նաև կարելի է հա-
ւանական իսկ է որ նախ յատուկ իմաստ
մ'ունէին, բայց ժամանակ անցնելով ուրիշ
նշանակութիւն մ'ալ ստացեր են: Եթէ այդ
համարները պակսած չըլլային քանի մը
օգտակարներէ, նոյն նշաններուն այնպիսի
օտար բացատրութիւն մը պիտի չտային, կամ
նաև եթէ այդ տուններուն հանդէպ նոյն ձե-
ւերը գրուած չըլլային, երբեք պիտի չյա-

1. Ձօհրապետն ի յառաջադասին Սուրբ Գրոց
համեմատական տպագրութեան, յետ մանրա-
մասն պատմելու Որոգիներայ առեղանիշներու
և բրգաձեւերու (յորեմիայ) իմաստը, և հա-
տարեանքն ինչ Խորհնացուցի և Կորնան «ստոյգ
և հաստատունն օրինակ գրոց» Ըստորի էր նոյն
ինքն Որոգիներայ վեցիշնանէն օրինակուածը
և Եւսեբիոսի գործակցութեամբ Կոստանդնուպո-
լիս զրկուած բազմաթիւ օրինակներէն մին, կը
յաւելու: «Իբր ակնեյրև հաւատանքն մեզ հետք
որոգիներան առեղանիշանացն և բրգաձեւաց՝ որ
ի զբնագիրս մեր երևին այսօր: Ըստ որում ի-
մասնամբ զգուշութեամբ նշանակեալ ի Թարգ-
մանչաց անտի մերոց ի հայկականս՝ որպէս
զիարդ և զտին ի հելլենական պաղափարի իւ-
րեանք... Թէպէտ և ի վերայ այսր ամենայնի
անտեղի էր մեզ կարծել, եթէ այնչափ և այ-
նոքիկ միայն՝ զորս ըստ տեղեաց տեղեաց
նշմարեմք յառաջիկայ զրահիրս մեր, իցեն ու-
րոգիներան նշանագրութիւնք ճշգրտի: Զբռ-
մեալք: Քանզի մէկ միայն ի հայկական մատենան
մեր, այլ և ի նոյն ի հելլենականն՝ օրինակաց
օրինակս փոխագրեալ ի միջոցս բազում դա-
ռուց՝ ի պակասութենէ աշաբար խնամցող զըր-
եաց, յուրիկ այլայլեացն այն նշմեք. կամ զմին
փոխանակ միւսոյն զնեղով կամ առաւելու-
թեամբ նշանակելով ուր մէկ պարտն էր...»:

2. Մեծարդոյ Հեղինակը (Ab. Martin) Իւր
հետեւել ցուցակին մէջ 30 հատ միայն կը

պատուէին անոնք: Գիրքին է այս ամէնը
խորհրդածելը, սակայն զայս աւելի՝ քան թէ
զայն հաստատելու համար հարկ է ապա-
ցոյցներ, ստոյգ վկայութիւններ ունենալ¹:
Խօսինք հայ ձեռագրաց վրայ ալ:

Գրուէ երեք կամ չորս հարիւր, հայերէն
նոր կտակարանի ձեռագիրներ ըլլան իջ-
միածնի, Երուսաղեմայ, Վենետիոյ, Վեն-
նայի, Մոսկուայի, Հոովմայ, Փարիզու, Պետ-
լինու զրագրարաններու մէջ: Մինք այս ձե-
ռագրաց միայն մէկ մասը տեսանք, սակայն
բաւական՝ ստոյգ զաղափար մը յօրինելու
չափ: Ի վենետիկ տեսածնիս ամէնքն ալ
երկաթագիր են, և հնազանքն կը կարծուին,
ամէնքն ալ գրելով ԺԻ. Երորդ դարէն առաջ
զաղափարուած, իսկ ոմանք մինչև Թ. Խորո-
ղար ալ կ'ընեն, օրինակ իմն Տրապիզոնի Ա-
ւետարան կոչուածը²:

Նշանակէ մեր մատենագրանին նոր կտակա-
րանի օրինակները, մինչդեռ անոցն թիւը զըե-
թէ հարիւրի հասած է. որոցմէ ստուգելու մեծ
մասը չունին Յովհ. Ե զիւրոյն և համարը, ու-
կալք աւելին, իսկ սակաւք ևս զանազան տա-
րբերութեամբ: Կայսպէս մի կը զնէ. «Ձի հրեշ-
տակ Տեառն ըստ ամի իջանէր», ուրիշ մը
«Ըստ ամի ամի իջանէր», իսկ ուրիշ մը աւելի
մեծ տարբերութեամբ. «Ձի հրեշտակ Տեառն
ըստ ամի իջանէր և յուզէր զլուսն և ի հի-
սանդաքն որ նախ իրանէին ի յուզել լուսնոյն
բժշկէր. ոչ ունեղով նշան հիւսնդութեան կամ
սպի ինչ»: Զորորդ մ'ալ փոխանակ բժշկիրի
կը զնէ աստօնայն զղանայր: Զասոնք ան-
ցողակէ և համառօտ ինչեցինք, ցոյց տալու
համար որ նոյն շորորդ համարին տարբեր
Թարգմանութիւն ալ ունեցեր ենք: Դարձեալ
կարևոր կը համարինք յիշել թէ նոյն Ե զիւրոյն
զմայք՝ Պէ. այն է երրորդ շաբաթ նշանելու տեղ,
ոմանք ի զբնագրաց դրած են Պէ. այն է երկրորդ
շաբաթ: Իսկ Ձօհրապետն իւր տպագրութեան
մէջ հետեւել ծանօթութիւնն կը զնէ մեր հա-
մարներուն նկատմամբ. «Ի քաղաքն պակասի
այս և. համար. Եւ հրեշտակ Տեառն... նշան
հիւսնդութեան էր ի սակաւոց անտի որք
ունին համեմատ մերոսն՝ ոմանք ի յոստանց
լակերտիս նշանակեն գրանս» (Տպ. Վենետիկ,
1805. էջ 709):

Դիւննք Հոս մեր քննութեան արդիւնքը:

	Փարիզ	Պեւզին	Մոսկուա	Վիեննա	Վենետիկ	Բովանդ.
Բովանդակողք 3 Բ Համարը	7	4	6	18	20	55
Համար 4 {	»	»	»	»	»	»
	»	»	»	»	»	»
	»	»	»	»	»	»
Համար 4 առանց նշանի	3	2	3	3	4	12
Թողուցողք 4 Համարը	4	2	3	13	19	41
Բովանդակութիւն	7	4	6	18	20	55

Հետեւալ ցուցակին մէջ քանի մը ձեռագիրք պակաս են, վասն զի նոյն տեղի թերթերը փրթած էին, յորս նշանաւոր է ծանօթ ամենէն Հին Աւետարանը՝ Լազարեան ձեռարանինը՝ ի Մոսկուա, որ 886 թուականին է:

55 ձեռագրաց մէջ որ ի ցուցակին կը գտնուին 41ը չորրորդ Համարը չունին, 12ը նոյն տունը առանց նշանի մը կը գրեն, 1 Հատ միայն ՏՏ նշանով կը գնէ, և ուրիշ մը կարմիր աստղանշանով: Սոյն ձեռագիրքներէն ամենքն ալ երրորդ տան վերջը կը պարունակեն: Իսկ չորրորդ Համարը մերժող ձեռագրաց Համեմատութիւնն $74\frac{1}{2}$ առ Հաւրիւր է, իսկ բնդունողք՝ շուրջ $25\frac{1}{2}$ առ Հարիւր:

Համեմատարար այնչափ Հարուստ չենք Ղփտի ձեռագրաց կողմանէ, այնու Հանդերձ ստոյգ զաղափար մը կրնանք ձեռացնել առնոց կարծեաց վրայ, յիւրոպա գտուած 20—25 պրչագիրներու օգնութեամբ: Նախ, մինչև ցարզ նոյն Համարներուն Թէքական (անուանեալ Թարգմանութեան) բնագիրը չէ գտնուած, Համարելով որ երբեմն եղած ըլլայ, թէպէտև ստոյգ ալ է թէ միայն պատահիկներն ունինք նոյն Թարգմանութենէն: Որով նոյն անցից միայն Մեմփիսական Թարգմանութիւնը կայ, որ և ձեռագրաց մէջ Հազիւ երբեմն կը տես-

նուի: Յովհաննու Աւետարանի 18 ձեռագրաց մէջն 13ը չեն պարունակեր մեր Համարները, 3ը իւր բնական տեղը, իսկ 2ը լուսանցքին մէջ գրուած ունին:

Որով յայտ է թէ, 1° Ղփտիք երկար առտն մեր ուսումնասիրութեան նիւթ տուող տուները կարգացած չեն, 2° թէ, ամենին խտր չեն դրած երկու Համարներուն մէջ, երկուքն ալ չընդունելով, 3° եթէ յետին ժամանակները ընդունել են, այն ալ շատ ուշ, և Հետեւաբար արար թարգմանութեան ազդեցութեան պատճառաւ:

Արդ թէ որ ամփոփենք մեր ըսածներն և խնդրենք ստոյգ սկիզբ մը, սոյն Հետեանքն պիտի ենէ որ չորրորդ աւետարանին Համարներուն վերաբերող վէճը, յեղիպտոսէ ծագումն առնող, Եղիպտոսի մէջ տեղը վէճ մ'է: Մի միայն երկիր որու Համար կարենանք ըսել թէ ուրիշներու վրայ ազդեց մինչև ինչքը բնաւ ազդեցութիւն չկրեց, Եղիպտոս է: Եթէ Եղիպտոս Յովհաննու 3—4 տունները չունի, ոչ թէ Յոյնք և Լատինք պատճառ եղան անոնց վերնալուն, այլ մանաւանդ թէ ինքն անոնց առիթ եղաւ իսկ Հայկականին վրայ աւելորդ է խօսիլ, վասն զի չորրորդ դարէն վերջ է նոյն Թարգմանութիւնը: Եւ ոչ իսկ Ասորիք այս կամ այն կերպով բան մը կրնային ընել, և ընդ-

1. Հաւանական կը տեսնուի որ Հայկական Թարգմանութիւնը բոլորովին աւարտեցէն վերջն ալ անգամ մ'են քննուած ըլլալ Աղեքսանդրեան ձեռագրաց վրայէն և Աղեքսանդրոյ ազդեցութեան տակ զայս Մովսէս Խորենացի ինքնին կը վկայէ: «Ապա եկեալ Թարգմանիչքն մեր՝ զորոց անուանքն յիշատակեցաք յառաջագոյն»:

զաին զմեծն Սահակ և զՄեթոդայ յԱլտիշատ Տաճարոյ: և մատուցին զԹուղթսն և զվանդոն ժողովոյն Եփեսոսի՝ վեց սահմանեալ կանոնաւ զլիսով: և զստոյգ օրինակս զորոց:

Ջոր առեալ մեծին Սահակայ և Մեթոդայ, զարձեալ Թարգմանեցին զմի անգամ Թարգմանեալն: փութանակէ Հանգերձ նոքօք վերստին

Հակառակ իրենց վրայ կատարուեցաւ փոփոխութիւնը : Վասն զի Ասորիք չորրորդ, Հինգերորդ և յաջորդ գարեբուն ստեպ յԵրկրորդ տարւոյն, մասնաւոր թէ մաս մը մշտաւոր կերպով անդ Հաստատուեցաւ Արեւմտահայերէն և Նիտրոյ վանատանց մէջ. և բնական էր որ չափով մը տեղւոյն ազդեցութիւնը կրէին : Ստոյգ և շատ ստոյգ ապացոյց մը կայ, Ս. Գրոց քննադատական ասպարեկին մէջ, Փիլոսոֆիան թարգմանութեան յԵրկրորդ 616—617ին վերաբնութիւնը. որ իւր աստղանշաններով, յորեքինքն բով, լուսանցից մէջ նշանակուած ծանօթութիւններով ակնյայտի հետք մը կը կրէ եւ գիտական ազդեցութեան¹ :

Իսկ լատիններէն ձեռագրաց գալով, այնչափ նուազ են, բազմաթիւ մնացածներուն, տարակուսի տեղի տուողներն որ և ոչ խօսքերնին կ'ըլլայ : Քանի մը յունարէն ձեռագրաց գոյութիւնը բաւական էր խնդրոյս առիթ տալու Համար. բայց թէ ուր, ինչպէս, ուսկից այդ փոփոխութիւնը կատարուեցաւ, Հարցումներ են որոց ճիշդ պատասխան մը կարելի չէ տալ հինգ վեց օրինակներու առած տեղեկութիւններով :

Վերջապէս եթէ յունարէն գրչագրաց դասնանք, պիտի տեսնենք որ ընդհանրապէս խնդիր վերջնադներն, ըստ վկայութեան գրեթէ ամէն քննադատից, անցած են Երկրորդ տոսէ, եթէ հոն ալ չեն բնօրինակուած. որով մեծամասնութիւնը սերտ կապակցութիւն մ'ունի նոյն երկրին հետ. և ամէն ինչ

խնդրոյն ծագման տեղին զեղբայրս մեզ մասնանիչ կ'ընէ :

Հոսկ եթէ ակնարկ մ'ալ տանք բնագրին, անհնարին կը թուի բացարձակապէս որ Յովհաննու Ե. գլխին մէջ պատմուած հրաշքից զխաւոր օղակը, այն է չորրորդ Համարը, յետոյ ազուցուած ըլլայ. այլ ամէն ինչ կը մղեն այն համոզման թէ եղած է յապաւում մը, և այս յապաւման պատճառ՝ ոչ այնչափ գերբնական գիպուածի մը զէմ գինուիչ, որչափ աստեղանիչի մը սխալ կիրառութիւնն և Հասկըցումն եղած է :

Հ. Բ. ԶՐԱԲԱՆ

ՃԱՄԱՅԻ ՀԱՅ ԳԱՂԹԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Եւ այն են եղած առաջին գաղթող Հայերը ի Ճաւա՝ և թէ ճիշդ որ թուականին գաղթած են, ի հեռուէս ամէն ջանուց չգտանա՝ ուրեք յիշատակութիւն : Սակայն այսչափ յայտ է զի ի սկզբան ութնամեաներորդ դարու Մարգարտ քաղաքէն նոր Զուլայէ գաղթած մէկ քանի Հայեր գնացած են եղել նաև ի Մանիլա՝ և ապա անտի հասած են ի Ճաւա և իրենց բնակութիւն Հաստատած են ի Պաթնաիա մայրաքաղաքին :

Հային յատուկ աշարլուծեան՝ և մասնաւոր ժամանակին բարեշաջող Հանգամանաց շնորհիւ շատեր վաճառականութեան մէջ լաւ յառաջողութիւնով մեծ Հարստութեան են տիրացած, ոչինչ նաւազ քան Բրիտանական Հնդկաստանի Հայերը :

Ազգասիրութեան և եկեղեցասիրութեան սիրալի յիշատակներ են մնացած ապագայ սերնդոցս :

Երևանիայիշատակ բարեբարաց կարգին մէջ առաջին տեղ կը բռնեն Աղա Գեորգ Մանուկ (Մանիլաբնանց), Սորա երկուքն հարազատ քոք՝ Տիկին Մարիամ Յակովբ Գարուբանեան և օրիորդ Թագուհի Մա-

յօրինակ նորագմամբ Բայց քանզի անգէտք էին մերում արուեստի, ի բազում մասանց թերացեալ գործն գտանէր. վասն որոյ առնուց մեծ ժին Սահակայ և Մեհարոպայ գտնեց առաքելին յԱղեքսանդրիա՝ ի շեզոս պանծալի, ի ստոյգ յօղանալ (տեղեկանալ) ձեռնարանին վերաբանաքեան (քննադատութեան) » :

(Մովս. Խոր. Գ. ԿԱ) :

1. Ձեռք տարակուսի որ Բար-Երեմէս նոյն տուններու խանգարման գոյութիւնը Հայերէն կամ Ղփտիներէն սորված չըլլայ, կամ նոյն իսկ Փիլոսոֆիան թարգմանութեան աստեղանիչներէն :